

Van de redactie

In oktober van dit jaar is het 60 jaar geleden dat Oirschot werd bevrijd. Omdat bij gelegenheid van de vijftigste herdenking al veel aandacht hieraan is besteed, dacht de redactie er goed aan te doen dit jaar niet in onvermijdelijke herhaling te vervallen.

Liever willen wij een andere gedenkwaardige gebeurtenis belichten: in 2004 is het honderd jaar geleden dat de toren van onze mooie kerk instortte. In het laatste nummer van dit jaar willen wij zoveel mogelijk rond deze gebeurtenis vastleggen. Wilt u een bepaald aspect onderzoeken, kent u liedjes of verhaaltjes of heeft u foto's van dit gebeuren, laat het ons dan weten.

Van de bestuurstafel

Jaarverslag secretaris 2003

Op 16 januari 2003 startten wij het jaar met onze ledenvergadering. Per 1 januari 2003 hadden wij 154 leden en per 1 januari 2004 zitten we op 153. Er hebben zich 6 nieuwe leden aangemeld, 5 hebben zich afgemeld en er zijn 2 leden overleden (Cato v d Schoot en Pierre Louwers). Een constante bezetting dus.

Het bestuur heeft in de nieuwe samenstelling 8 keer vergaderd roulerend bij de bestuursleden thuis.

De voorzitter en de secretaris hebben op 25 maart in Oost West en Middelbeers en op 28 oktober in Oirschot bijeenkomsten van regio 5 van het Brabants Heem bijgewoond.

Ons jaarprogramma had het volgende te bieden:

- 20 februari: De geschiedenis van het Nederlands, in het bijzonder over het Brabants Dialect door de heer W. Daniëls
- 20 maart: De Museumboerderij door ons eigen lid Anneke van Lierop.
- 10 april: De Pastoors in Noord Brabant van 1400 tot 1570 door de heer Bijsterveld.
- 3 mei: De kleine studiereis naar de Museumboerderij in Heeswijk en een gezellige koffietafel met bediening in traditionele kledij door Wilma, Nel, Alda en José.
- 21 juni: De grote studiereis naar Turnhout met een afsluitend diner.
- 6 september: De fietstocht in het teken van de Oirschotse boerderijen met een koffietafel bij café Buitenlust.
- 14 september: was er een tentoonstelling ter gelegenheid van 100 jaar Montfortanen in Oirschot, waaraan leden van onze heemkundekring een belangrijke bijdrage hebben geleverd.
- 16 oktober: Een lezing, die onze lezingcommissie op het laatste moment nog moest inplannen over "Ome Marinus' kwalen en ongemakken" door dokter van Laere, rustend huisarts te Liempde.
- 20 november: Een lezing over "De geschiedenis van de Zuidgrens tussen Brabant en België" door publicist en journalist Paul Spapens.
- 18 december: Boerderijen in Oirschot door Han Smits en Sjef Hendrikx.

Het jaar 2003 stond in het teken van de boerderij. Onze heemkundekring heeft er ruimschoots aandacht aan besteed. Dit jaar werd ook bekend, dat enige Kempische gemeenten voornemens zijn een gemeenschappelijke monumentencommissie te gaan vormen. U zult daar nog wel meer over horen.

Helaas heeft 2003 ons niet dichterbij een eigen heemkamer gebracht, maar we blijven zoeken.

Verder kijkt het bestuur met een tevreden gevoel terug op een geslaagd jaar.

Als nieuwe leden mogen wij welkom heten de dames

G. v.d. Boogaard, Castaert 17 en

M. Stikkelbroek, Snellaertstraat 1.

Onze vereniging heeft ook een eigen website:

www.deheerlijkheidoirschot.nl

15 januari 2004

Han Smits, secretaris

Reacties, Gekleurd

Iets Meer Gekleurd.

In Van den Herd jaarg.10 nr. 3 (oktober 2003) vroeg Frits Speetjens, of lezers misschien nog meer blauw in Oirschot kenden. (behalve “blauw op straat” dan, neem ik aan.) Bij het optekenen van toponiemen heb ik naast de Blauwverver (oudste vermelding die ik vond: 1708) aan blauws alleen nog gevonden: Blauwmuts, benaming voor wei- en akkerland in of bij het Pandgat (oudste vermelding 1658). Een Blauw Polderke ben ik dus nooit tegengekomen. Zou de schrijver Abraham de Winter deze naam niet zelf uitgevonden hebben? De Blauwe Geit vond ik op een lijstje van circa 1960, waarop het zonder commentaar of lokalisering stond aangetekend.

Voorbeelden van andere kleuren zijn nog: Bruine Beuk, een boerderij aan de Spoordonkseweg (oudste vermelding 1889) en Grijs Akker (Straten of Aarle; 1824). Verder: Groenakker (Straten; 1600), Groenbeemd (1598), Huize Groenberg in de Molenstraat (1759, maar is beslist veel ouder), Groensteeg (vanuit het dorp richting hei; 1816), Groenstraat (Straten, Termeide; 1604), Groeneweg (Boterwijk ;1463), Groenewoud (Kapelstraat;1832), Groenland (1483), Groenwei (1756). Oirschot was blijkbaar vroeger ook al heel groen.

Nog twee andere kleuren ben ik tegengekomen: rood in de Rode Leeuw (herberg aan het Vrijthof in 1506), en verder veel zwart: Zwartakker (bij de Evenheuvel;1605), Zwartbleek (Hedel; 1824), Zwarte Heuvel (in de hei, bij de grens met Best; 1879) en Zwartven (Spoordonk; 1903). De naam Zwartvoorde, door Speetjens ook genoemd, kwam al in de 14de eeuw voor.

Enkele namen met geel die ik vond, zijn niet echt geel, maar hebben een andere herkomst: een familienaam bijvoorbeeld.

Marcel van der Heijden

De Blauwe Geit

Dat klinkt eigenlijk niet in het Nederlands, dat hoort in het Oirschots. De blauwe geit is niet specifiek iets van “t Dèkker, ook bij ons op het Laageind zwierf vroeger, zo tussen licht en donker, die blauwe geit rond, maar ze was dan altijd vergezeld van de witte bont. Ik weet niet hoe mijn broers en zusters het voelden, maar voor mij was het geen echt dreigement; meer een standaardgrap en een duidelijke hint om op huis aan te gaan. Als kind wist ik wel dat witte bont een tegenstrijdigheid was, en blauwe geiten bestonden ook niet bij ons op het Laageind. Als er tegen ons, kinderen, gezegd werd: “Moette gij onderhand nie nar hös, want dalik ziede de witte bont en de blo:w geit”, wisten we dat ’t donker begon te worden, of al was; dat onze tegenwoordigheid niet meer gewenst was. . Maar dat wij bang waren... nee!

Cl. v. Esch- v. Hout.

Grensgevallen H

Alweer bijna 30 jaar pluis ik met enige regelmaat de Oirschotse archieven na, op zoek naar voor mij interessante gegevens. De laatste jaren heb ik vooral de Oirschotse resolutieboeken tussen 1700 en 1900 (in teruguitwerkende volgorde)doorgespit, waarbij ik de interessante gegevens noteer en bewaar voor het geval ze eens van pas komen. Tot die categorie behoren ook zaken omtrent de historische grenzen van Oirschot. Toen Jan van Hout (Januszn) dan ook bij gelegenheid van het 50-jarig bestaan van onze heemkundekring, in 1951 een fietsroute langs onze historische grenzen uitschreef, en zo dicht mogelijk langs de voormalige standplaatsen van grenspalen en -keien, dacht ik: “Jammer dat die grenspalen en -keien er niet meer zijn”. En onder het poetsen, stoffen, dweilen, strijken enz. kwamen de ideeën. Ik raad iedere lezer, die ideeën op moet doen, aan om huishoudelijke arbeid te gaan verrichten, (behalve melk koken; die kookt dan gegarandeerd over, waar je zelf bijstaat) want dan kun je ondertussen aan andere dingen denken.

Idee dus ! Misschien zou de heemkunde, als blijvende herinnering aan het 50-jarig bestaan, weer een grenspaal op kunnen richten. Bijvoorbeeld tussen Oirschot en de Beerzen; misschien met hun heemkunde samen, en.... als dat goed gaat, meerdere grensbakens met andere buurgemeenten.

Enfin, voorstel gedaan; goedgekeurd; er werd een comité opgericht met leden van de Beerse Heemkunde die bestond uit beide voorzitters en 3 mannen van het kadaster. En zo kwam het proces op gang. Er werd een geschikte plaats

bepaald. Toevallig was een andere instantie, het Waterschap de Dommel, in dat gebied ook met een project - het

Onthulling van de grenspaal

Links: Oud-burgemeester Wijgergangs van de Beerzen

Op de voorgrond: Burgemeester Speetjens van Oirschot

Rechts: de Heer Klaassen, voorzitter van de Heemkundekring

herstel van het vroegere landschap- bezig, zodat men op elkaar afstemde om samen te werken. Ook de gemeente was er bij betrokken. Bij dat herstel (reconstructie) van het landschap hoorde het graven van een sloot en het beplanten van de oevers om zodoende een ecologische verbindingzone te scheppen tussen 's Heerenvijvers en de Baest. Dat beplanten kon mooi samen vallen met Boomplantdag; een dag waarop Lagere Schoolkinderen onder deskundige begeleiding bomen planten.

Met dat op elkaar afstemmen duurde het uitvoeren van het plan wel wat langer dan bedoeld was, en de eerste opzet, een herinnering aan de gouden heemkunde, raakte op de achtergrond. Maar eindelijk op donderdag 22 januari 2004 was het dan zover.

Maar eerst iets over Oirschots grenzen.

Het grensgebied van Oirschot bestreek van oudsher een grote oppervlakte. Een lange grenslijn houdt natuurlijk in, veel dorpen langs die grens met wie je de grens moet delen. En hoe meer dorpen, hoe meer kansen om in conflict te komen met die buurdorpen. In de loop van de geschiedenis heeft Oirschot haar part aan grensconflicten wel gehad. Doordat de grenzen meestal ver van de bewoonde kern af lagen, was de verleiding natuurlijk groot om die grens illegaal te overschrijden en daar het vee te laten grazen, turf te steken of hout te kappen. Immers het gras van de buurman was vroeger ook al altijd groener. Ook kwam het voor dat de grenzen niet goed aangegeven waren. Dat kon eveneens conflicten opleveren.

De grens van een dorp werd dikwijls bepaald en aangegeven door herkenningpunten als waterlopen, door renen (verhoogde zomen van akkers) of andere verhogingen in het landschap. Waar die herkenningpunten ontbraken en de grens afweek van de normale lijn werden grens- of limietpalen gezet of grenskeien neergelegd. Bij het plaatsen van zo'n kei of paal waren altijd officiële vertegenwoordigers van de betreffende dorpen aanwezig, zoals schepenen, een vorster of de schout. Een houten paal kan snel vergaan of weggehaald worden, een kei zou versjouwd kunnen worden. Daar hield men soms rekening mee en dan plantte men bijv. één of twee bomen in de omgeving ter herkenning van de locatie. Ook werden er wel eens kinderen meegenomen, in de hoop dat zij zich later, bij het ontbreken van zo'n paal of kei, en als de "paalzetters" of "keienleggers" ondertussen overleden waren, de juiste stand- of ligplaats zouden kunnen herinneren. Om die herinnering te versterken kregen de kinderen soms een traktatie. Er wordt wel eens beweerd dat die traktatie bestond uit een pak slaag, maar dat betwijfel ik ten zeerste. Als laatste waren er bij zo'n grensaanduiding de werkers "met schup en spay", die de klus moesten klaren. Als er dan ook nog toeschouwers waren, die het niet met de grensmarkering eens waren en daar ongevraagd blijk van gaven, moet het schouwspel compleet zijn geweest.

De grens van een dorp werd dikwijls bepaald en aangegeven door herkenningpunten als waterlopen, door renen (verhoogde zomen van akkers) of andere verhogingen in het landschap. Waar die herkenningpunten ontbraken en de grens afweek van de normale lijn werden grens- of limietpalen gezet of grenskeien neergelegd. Bij het plaatsen van zo'n kei of paal waren altijd officiële vertegenwoordigers van de betreffende dorpen aanwezig, zoals schepenen, een vorster of de schout. Een houten paal kan snel vergaan of weggehaald worden, een kei zou versjouwd kunnen worden. Daar hield men soms rekening mee en dan plantte men bijv. één of twee bomen in de omgeving ter herkenning van de locatie. Ook werden er wel eens kinderen meegenomen, in de hoop dat zij zich later, bij het ontbreken van zo'n paal of kei, en als de "paalzetters" of "keienleggers" ondertussen overleden waren, de juiste stand- of ligplaats zouden kunnen herinneren. Om die herinnering te versterken kregen de kinderen soms een traktatie. Er wordt wel eens beweerd dat die traktatie bestond uit een pak slaag, maar dat betwijfel ik ten zeerste. Als laatste waren er bij zo'n grensaanduiding de werkers "met schup en spay", die de klus moesten klaren. Als er dan ook nog toeschouwers waren, die het niet met de grensmarkering eens waren en daar ongevraagd blijk van gaven, moet het schouwspel compleet zijn geweest.

Zoals eerder opgemerkt: Oirschot heeft haar deel aan grensconflicten wel gehad; kleine grensoverschrijdingen, zoals nu en dan door Sonse of Achtse boeren, maar ook grote meningsverschillen. Zo is er bijv. in de 19de eeuw nog een langdurig grensgeschil met Oisterwijk geweest en hebben Liempde en Oirschot ook een tijd lang in onmin gelegen over hun grenzen. Veel lezers zullen wel weten dat het bepalen van de nieuwe grens tussen Oirschot en Best, toen Best zich afscheidde, nou ook niet precies van een leien dakje is gegaan. Dat had soms meer weg van touwtrekken dan van grenstrekken.

Maar laten we ons bepalen tot enkele grensgevallen met de Beerzen.

Eén zo'n grensconflict (kort na 1600) heeft J. Leyten ooit beschreven in Campinia, het tijdschrift van het toenmalige Oirschots archief. Daaruit kan ik putten voor het volgende geval.

Het terrein waar de onenigheid tussen Oirschot en de Beerzen zich het meest toespitste, was de omgeving van de H.Eik. Een bepaald gedeelte van de gemeynt, het Beersveld, werd op het einde van de zestiende eeuw blijkbaar gezamenlijk gebruikt door inwoners van Oirschot en de Beerzen. En daarover ontstond het conflict. Maar in 1599 bereikte men een akkoord. De Beerzen en Oirschot zouden allebei hun bewijzen, dat zij recht hadden op het gebruik van de Beerzen, overhandigen aan een notaris en wachten op de uitspraak. Maar die uitspraak kwam pas in 1612 en in die tussentijd ontstond de ruzie.

In augustus 1607 hadden inwoners van de Beerzen op het Beersveld turf gestoken, toen er een hele groep Oirschottenaren verscheen en hen dat belette met allerlei wapens en zelf de turf begon op te laden. Bedenk dat turf in die tijden een belangrijk en kostbaar product was.

Er ontstond een handgemeen, waarbij de Beerzenaren moesten vluchten. Maar ze kwamen terug met enkele scheepenen en hun vorster (dienaar der justitie) en met Jan van den Heuvel, stadhouder van de hoogschout, met twee dienders. De inwoners van Oirschot keerden zich echter tegen hen zodat ze allemaal rechtsomkeer moesten maken. In de verwarring hadden de Beerse vertegenwoordigers wel 2 Oirschottenaren gevangen en mee weten te nemen. Ze werden in het huis van de vorster van Oostelbeers gevangen gezet.

Tijdens die vechtpartij echter waren er enkele Oirschottenaren naar de kom van Oirschot gehold en hadden de stormklok geluid. En als die luidde kwam daar veel volk op af; dan was er iets aan de hand. Dat volk - wel 500 man volgens Beerse verklaringen – trok daarop gewapend met geweren, rieten en gaffels richting Beers. Oorlog dus!

Op de grens van beide dorpen kwam de vechtlustige menigte echter Herman Stockelmans tegen, een van de regenten die ook op het Beersveld aanwezig was geweest. Hij wist de Oirschottenaren te kalmeren en ze te bewegen om te wachten terwijl hij met de scheepenen van de Beerzen zou onderhandelen om de 2 gevangenen onder borgtocht vrij te laten. Maar die onderhandelingen hebben misschien voor de opgezweepte menigte te lang geduurd. Zij trokken verder naar Beers tot het huis van de vorster. Stockelmans kwam naar buiten en vroeg de Oirschottenaren dringend om weg te gaan omdat de scheepenen niet wilden onderhandelen zolang die menigte dreigend voor de deur stond. Dat hielp echter niet. De menigte nam het recht in eigen hand, sloeg de deuren en ramen in van het huis van de vorster en nam de gevangenen met ketenen en al mee terug naar Oirschot. Dat muisje had natuurlijk een staartje. In Oktober van dat jaar werden 55 inwoners van Oirschot voor de Raad van Brussel gedaagd. Van de straffen die zijn opgelegd is echter niks terug te vinden in de archieven.

Dat was in de 17de eeuw.

Enkele andere grensgevallen met de Beerzen na 1700.

Op 27-9-1733 zijn enkele scheepenen van Oostelbeers in de vergadering van het Oirschots dorpsbestuur gekomen om te melden dat de grensmaal aan de Aa, die Oostelbeers van Oirschot scheidt, is vergaan en omgevallen. Daarom doen zij een verzoek om een commissie te benoemen uit beide dorpen om een nieuwe maal op dezelfde plaats te zetten. Oirschot is het er mee eens en er wordt besloten om een boom uit “de gemeynt” te laten kappen en die tot scheidsmaal te gebruiken.

In de jaren 1733 en 1734 speelt er een langdurig grensconflict met Oirschot aan de ene kant en de dorpen Zeelst, Wintersel, Oers, Vesseem en Kegsel, waar ook Oostelbeers bij betrokken is, aan de andere kant. Het gaat over een stuk hei van 64 bunders van de “grote Oerse Aard” De regenten van die gezamenlijke dorpen eisen dat stuk hei op. Er wordt met bewijzen, zoals een vonnis uit 1464 en met een koopbrief van hertog Philips uit 1465, gezwaaid en met caerten figuratief (getekende kaarten). Na alle geharrewar blijkt dat Oirschot recht heeft op dat stuk hei.

29-11-1747

De Verbrande Maal die de scheiding aangeeft tussen Wintelre, Beers en Oirschot, is weggeraakt. Met de regenten van de 3 dorpen wordt afgesproken dat daar een nieuwe maal gezet zal worden in tegenwoordigheid van de wederzijdse regenten. Er wordt beslist “op toekomende vrijdag ten één uur precies aldaer op de plaats te wesen”. Afgesproken is dat, als de maal door Oirschot geleverd wordt, 2/3 van de kosten door Wintelre en Beers betaald zullen worden. De voorzitter van ons dorpsbestuur, van Dooren, zal aanwezig zijn met zijn scheepenen Jan van Heumen en Jasper Negers. De maal die in Oirschot klaar ligt zullen ze er met een kar naar toe rijden. Tevens worden er dan 2 mastboompjes meegenomen om die “daerbij tot een gedachtenis te laeten setten”.

(Die grensmaal werd ook wel maal **de twee boomkens** genoemd.)

In **1802** besluiten de 2 gemeenten om te komen tot een eeuwigdurende grensschikking.

Maar om de een of andere reden gebeurt dat pas in 1809

Dan komende besturen van beide gemeenten bij elkaar om die eeuwigdurende en allerduidelijkste limietscheiding vast te stellen. Dit tot betere aftrek van het water en tot wering van wederzijdse conflicten, en wel door het schieten van een sloot. Die sloot zal gaan lopen “vanaf de Verbrande Maal staande op het punt waar den Aard van Oirschot, Oerle en de Beerzen bij elkaar komen. Vervolgens linie-regt tot aan de maal bij het bos de Vijvers en vandaar linie-regt tot dat hij valt in de oude Beerse loop. Idem eenen sloot Noordwaarts den dijk van Spooronk tot aan den beemd de Moor, thans van de Heer de La Court. Vervolgens linie-regt op de maal voor de kapel waar van distantie tot distantie aarden heuvels zijn opgeworpen”

Van de sloot tot de Vijvers betaalt Oirschot 1/3 van de kosten en Beers 2/3. En vanaf de Vijvers betaalt ieder de helft van de kosten voor het graven van die sloot. Het latere onderhoud moet ieder voor de helft doen.

Vanaf de tijd dat de landmeters van het kadaster zo rond 1820/1830 hun werk gedaan hebben kom je praktisch geen grensconflicten meer tegen. Tussen Oirschot en de Beerzen is er in augustus 1846 nog wel een klein mengverschil. Oirschot heeft namelijk een sloot gedempt die de scheiding tussen beide dorpen aangeeft (misschien wel een stuk van die eeuwigdurende scheiding van 1809). Oirschot roept de bemiddeling in van de districtcommissaris uit Helmond. De commissaris is eigenlijk ook tegen een sloot. Hij vindt een grensmaal geschikter omdat die geen onderhoud vraagt en een sloot wel. Tenslotte wordt alles in der minne geschikt. Hoe? Dat staat er jammer genoeg niet bij.

Ondertussen is die eeuwigdurende grens helemaal verdwenen.

Maar als onderdeel van een nieuwe ecologische verbindingzone, wordt er weer een nieuwe sloot gegraven die deels over dezelfde plaats loopt als die van 1809. Alleen scheidt hij nu niet, maar verbindt hij gebieden. Op donderdag 22 januari jongstleden is een gedeelte daarvan officieel geopend. Oirschotse kinderen hebben diezelfde dag een gedeelte

van haar oevers beplant en op een tip bij de sloot, in de omgeving van de oude scheiding tussen Oirschot en de Beerzen, is door beide Heemkundekringen de nieuwe grensmaal geplaatst, die, ook op die dag, broederlijk door de burgemeester Speetjens van Oirschot en de oud-burgemeester Wijgergangs van de Beerzen is onthuld. Eveneens niet om een scheiding aan te geven, maar een verbroedering. Die verbroedering komt zelfs uit in de naam van de paal, die door het woord **onze** aangeeft dat hij van het Waterschap de Dommel, Oirschot en de Beerzen samen is. In het Nederlands: Onze Scheipaal. De Oirschotse en Beerse naam laat ik, om nieuwe conflicten te voorkomen, nog even weg. Immers ... we hebben nog een taalgrens!.

Cl. van Esch-van Hout

Inf: 1. art. J. Leyten Campinia jaargang 23 nr. 88
2. Oirschotse resolutieboeken

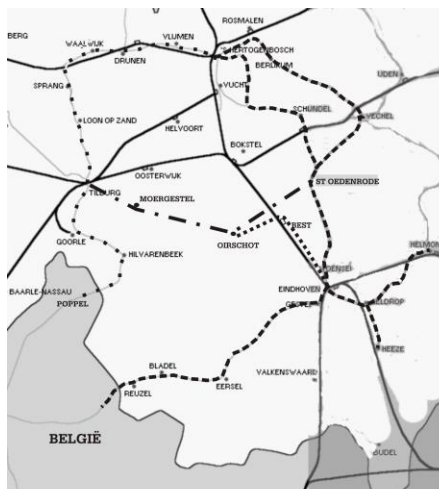

Onthuld: In het midden achter de paal de heer J. van Vroenhoven, voorzitter van heemkundekring "de"n Beerschen Aard.

Oirschot en de Tramweg

En vorig artikel van mijn hand ging over Oirschot en de spoorweg, waarin ik uiteen zette hoe het Oirschot was vergaan bij de aanleg van de spoorweg en hoe het kwam, dat Oirschot geen station had. Er zijn vervolgens allerlei initiatieven geweest om Oirschot te voorzien van een aansluiting aan een tramlijn. De eerste stoomtram in Brabant reed al in 1880.

Tramlijn van Tilburg via Moergestel, Oirschot naar St Oedenrode.

..... Vicinaux Hollandais
 - - - - - Tramweg van de Meijerij
 ——— Geplande lijn Tilburg - St Oedenrode
 ——— Geplande tramweg Eindhoven - Oirschot
 ——— Spoorlijn

Kaart tram- en spoorlijnen
situatie 1931

Op 30 juli 1898 schrijft Directeur Kroon van de Tramwegmaatschappij "de Meijerij" aan het gemeentebestuur van Oirschot, dat hij een concessie heeft voor een tramlijn van Tilburg via Moergestel, Oirschot naar St Oedenrode. Hij vraagt daarin om een rentegarantie. Het rijk subsidieert van de totale aanlegkosten van f1.400.000 een deel, namelijk f470.000. Voor het resterende bedrag geeft de provincie voor een deel een rentegarantie en voor de rest zouden de gemeenten moeten zorgen. Hij meldt, dat gezien de resultaten op andere lijnen waarschijnlijk al snel de steun van provincie en gemeenten kan worden ontbeerd. Op 31 mei 1889 verleent de gemeente subsidie. Kennelijk vlot het niet erg met de medewerking van de andere gemeenten, want op 1 december 1899 besluit de provincie nogmaals tot het verlenen van een subsidie onder voorwaarde, dat ook de betrokken gemeenten meedoen. Op 11 januari 1900 besluit de gemeente Oirschot andermaal tot het verlenen van een subsidie.

Op 10 november tekent Wilhelmina een ontwerpwet, waarin aan Maatschappij "de Meijerij" een subsidie wordt verleend voor de lijn Tilburg via Moergestel, Oirschot naar St Oedenrode op grond van de positieve ervaringen op de lijn Veghel – Eindhoven – Belgische grens.

Provinciale Staten verlenen op 6 december 1900 een subsidie op een aantal stoomtramwegen, waaronder de lijn Tilburg via Moergestel, Oirschot

schot naar St Oedenrode voor 25 jaar ten bedrage van f 737.000.

Op 13 januari 1901 informeert de burgemeester van Oirschot bij zijn collega van Moergestel of zijn raad behalve tot een termijnverlenging nog tot andere voorwaarden heeft besloten. Kennelijk heeft Oirschot nog aanvullende voorwaarden gesteld, want de provincie reageert met de mededeling, dat zij, gehoord het standpunt van de hoofdingenieur van Provinciale Waterstaat, haar voor waarden zal laten vallen.

Op 25 april 1901 stelt de raad van Oirschot een herschikking van subsidies voor over de diverse betrokken gemeentes.

Op 29 november 1902 meldt zich weer de heer Kroon, Directeur van “de Meijerij”. Hij verzoekt om een nieuwe ontwerpovereenkomst, omdat vanwege alle subsidieverwikkelingen de termijn van de voorlopige overeenkomst dreigt te verstrijken. Hij meldt tevens niet tegemoet te willen komen aan de wens van de provincie om alvast te starten met de aanleg. Op 29 april 1903 deelt “de Meijerij” mede, dat zij geen kans ziet de exploitatie binnen de opgelegde termijn te starten en verzoekt om verlenging van één jaar.

Op 5 mei 1903 informeert de provincie de gemeente omtrent de verlenging.

Dan vermelden de stukken een aantal jaren niets meer.

Op 30 maart 1907 schrijft burgemeester Bergmans van Tilburg aan de burgemeester van Oirschot, dat hij tijdens een geheime raadszitting de mogelijkheid van een tramweg Tilburg – Oirschot – St.Oedenrode ter sprake heeft gebracht.

Op 22 juni 1911 komt er een vraag van Firma Waltmans & Co of de gemeente bereid is subsidie te verlenen voor het doortrekken van de tramweg Breda – Tilburg – Oisterwijk naar Oirschot.

Op 27 januari 1912 richt notaris Verheggen uit Breda zich tot zijn collega Mertens (tevens Burgemeester) in Oirschot of er belangstelling was voor een tramweg Moergestel – Oirschot – Best – Eindhoven. Kennelijk was dat ter voorbereiding op een verzoek, dat vervolgens op 23 februari 1912 werd opgesteld door de Directeur van de Ginneksche Tramweg My, de Directeur van de Nieuwe Electriciteits & Waterleiding My Ginneken en de Directeur van de Bredase Glasverzekeringen om subsidie te verlenen van f30.000 voor een tramlijn aan te leggen van Breda – Ginneken – Bavel – Gilze – Tilburg – Moergestel – Oirschot en tevens een concessie voor 30 jaar.

Op 16 april 1914 stuurt dezelfde notaris Verheggen nogmaals eenzelfde verzoek op, dat nu afkomstig is van Leandre A. Gonij, Directeur Banque General du Commerce Bruxelles en Johannes T Rijkers, gepensioneerd kapitein Grenadiers en Industrieel te Hilversum.

Op 11 maart 1915 wordt een kaart getekend met twee alternatieve lijnen, namelijk Oirschot - Oisterwijk – Tilburg en Oirschot – Moergestel - Oisterwijk – Tilburg.

Op 11 maart 1916 dient de naamloze vennootschap “Vicinaux Hollandais” (= Hollandse Buurtspoorwegen) een verzoek voor concessie en subsidie in voor een tramweg Tilburg – Oisterwijk – Moergestel. Deze vennootschap exploiteerde de tramlijn 's-Hertogenbosch – Waalwijk – Tilburg. Totale kosten bedragen f 583.365,72.

In het verslag van het 3e boekjaar (1920) van de NV Locaal Spoorweg My Midden Brabant te Tilburg staat vermeld, dat men in 1921 gereed zou komen met de uitwerking van het tracé Tilburg – Oirschot. De gemeente Oirschot had bij die My 3 aandelen van f500.

Tot zover alle initiatieven voor deze tramweg, die op niets uitliepen. Rond 1923 werd er een busdienst geopend.

Han Smits

Eigen Aardigheidje

Wist u dat Oirschot in de 19de eeuw, sinds 1854, een heuse haarspinnerij binnen haar grenzen heeft gehad. Het zal wel een zeer kleinschalig bedrijfje zijn geweest, maar toch. Op die haarspinnerij werkten, volgens de archieven, minvermogenden en ze werd mede in stand gehouden door de gemeente, die via het Armenbestuur een jaarlijkse toelage gaf van f150,-. En dat werkte volgens de gemeente goed. Het is, zo oordeelde het gemeentebestuur, altijd beter geld te verdienen door te werken dan afhankelijk te zijn van “den Arme”.

Waar die spinnerij gevestigd was, of er mensenhaar of dierenhaar gesponnen werd en wat men met dat gesponnen haar deed, staat er jammer genoeg niet bij.

Wist u dat er in Oirschot ooit een touwslagerij met lijnbaan is geweest. Dat vroeger elke boer wel een veldje met hennep had om in de wintermaanden daarvan touw te vlechten, is me bekend. Maar een touwslagerij?

Op 24-19-1803 dient de weduwe van W. de Brouwer een verzoek in om **weer** “een lijnbaan tot het slaan van touw op te richten in de Bestse straat, te beginnen bij het huys van Michiel Meyer en verder op naar Best”

De tel kwijt

Veel heb ik al geschreven in “Van den Herd” over verschillende onderwerpen, die ik in de loop der jaren al enigszins bekeken en onderzocht had, en welke natuurlijk mijn belangstelling hadden.

Ik heb nog wat vertelseltjes liggen, letterlijk uit de oude doos. Dat zijn verhaaltjes die ik 50, 60 jaar geleden in stenovorm opgeschreven heb toen ze uit de mond van een tante van mij kwamen, namelijk tante Marie. Ze was onderwijzeres geweest en had ook veel heemliefde, alhoewel zij het woord “heem” maar amper gekend zal hebben. Ze was al oud toen ik met haar daarover sprak, maar wel helder van geest. Ouderen onder u hebben haar wellicht gekend. Het was Joanna Maria Bakx, die getrouwd was met Ant. Van der Steen. Ik heb haar bijna alleen gekend als weduwe. Zij leefde van 1876 tot 1973.

Ik moest aan haar én aan een verhaal van haar denken toen ik een dezer dagen langs het gerestaureerde pand van de familie Wim Jansen-van Haaren in de Dirk van Ameijdenstraat nr. 8 kuierde. Dat is een juweeltje geworden (Wim, Janske en ook Wilhelmiën, mijn complimenten). Chapeau!

In mijn jonge tijd woonde hier moeder Janske van Haaren- de Graaf (bijgenaamd De Mol) met haar twee zonen Harry en Sjef. Zij was weduwwrouw. Ze hadden daar een bakkerij en kruidenierswinkel. Zij maakte onder andere ongetwijfeld de lekkerste witte speculaas van de hele streek. Om dat winkeltje en om de al op leeftijd zijnde Janske gaat het mij. Janske telde namelijk op een toen gewone, maar nu uitzonderlijke manier en dat wil ik aan de vergetelheid ontrukken. In de geest van mijn tante zal ik het vertellen en uitleggen, want zij vertelde mij over die telmethode.

De winkelbediende/cassière hoeft tegenwoordig nauwelijks te kunnen rekenen, de kassa doet het voor hem of haar. Rond 1900 was dat moeilijker. Omdat er nog geen leerplicht bestond, hadden de kinderen bijna geen school gehad.

Vooraf in kleine dorpen en gehuchten was de winkelier tevens herbergier, bakker, boer en klompenmaker. In zo’n winkel was van alles te koop: naaigaren, breiwol, naalden en spelden, lint, knopen, koffie en thee (koloniale waren), suiker, cichorei, zout (3 cent per pond), koekjes, snoeperij, klompen, groene zeep en blauwselbolletjes, brood bestèl-leb, kadetjes enz. Het waren dus voorlopers van de huidige supermarkten, er is niets nieuws onder de zon. Als Janske de Mol het bestelde afgewogen en op de ‘zulten’ toonbank klaar gelegd had, begon onder het uitwisselen van nieuwtjes het bij elkaar tellen van de kosten. Ze veegde eerst met een doek, welke altijd bij de grote koffiemolen lag, die op de hoek van de winkelbank stevig vastgeschroefd was, alle oude rekenresten uit, nam het brok krijt dat altijd klaarlag en begon op de toonbank te tellen, niet met cijfers maar met tekens. Die waren:

┘	voor een halve cent		voor een cent
U	voor een stuiver,	UU	voor 2 stuivers (dubbeltje)
Y	voor een kwartje	X	voor 50 cent

Voor iedere gulden zette Janske een recht streepje () een beetje apart opzij, rechts van de tellerij. Bijvoorbeeld:

Een voorbeeld:	┘	= 1/2 cent
		= 2 cent
	U	= 5 cent
	Y	= 25 cent
	X	= 50 cent
is samen	82 1/2	cent

Als er bij het optellen weer een halve cent bijkwam, dan werd de eerste halve cent doorgestreept of uitgeveegd en werd er een cent bijgevoegd. Was dit samen vijf cent geworden, dan werd de 5 doorgestreept en 1 stuiver bijgeschreven. Zo ging het verder tot alles verrekend was. De guldens stonden dan apart als rechte streepjes. De rest stond netjes onder elkaar in halve en hele centen, stuivers, dubbeltjes, kwartjes en halve guldens.

Mijn tante herinnerde zich nog dat er een steutersmikske te koop was (een steuter was 12 1/2 cent), verder een gewone mik met water gebakken voor 18 cent en een schellingse mik, melkmik, voor 30 cent. Met vastenavond bakte de bakker vastenavondbollen, dat waren ongedroogde beschuiten. Op andere tijden werden de bollen doorgesneden en gedroogd. Dan had men onder- en bovenbeschuit. Deze werden twee aan twee zoals ze bij elkaar hoorden verkocht, anders bleef Janske met de bovenste zitten.

Tante Marie herinnerde zich nog dat zij het liefst gemalen koffie ging kopen. Zij mocht dan zelf de koffie malen met de grote draaier!

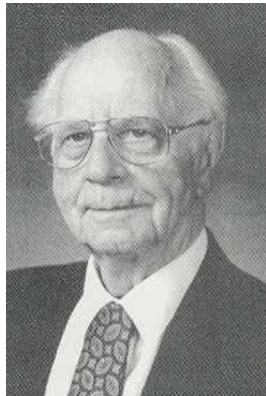
Ik dacht er goed aan te doen dit alles te boekstaven in “Van den Herd”, temeer omdat ik benieuwd ben of anderen ook ooit gehoord hebben van deze tekens. Voor op- of aanmerkingen hou ik mij aanbevolen.
Nu weet u dat we ‘de tel zijn kwijtgeraakt’, de tel van vroeger wel te verstaan.

Theo van de Loo,
daags voor kerstmis 2003.

P.s. Hebt u de gevelsteen in het pand van Janske en Wim opgemerkt? Een voorstelling van een haspel met het woord ‘haspel’ eronder aan de kant van de Noijenstraat.
Trouwens ook de boerderij aan de Heldersestraat 1 heet “Haspel” (van de fam. Van Overbeek oftewel Peer van Gijsse)

Uit het Oirschotse Roomse leven (4)

Na het leven van 2 kloosterzusters en een reguliere geestelijke laten we nu het leven van een Oirschotse wereldgeestelijke de revue passeren. En de lezer weet wel van het hemd dat nader is dan de rok. En in dit geval zeer na, want dit artikel gaat over Jan Kemps, van bij ons uit de straat. Velen onder ons zullen hem nog wel kennen van de diensten in een van onze kerken, waarbij hij – als emeritus pastoor – de taak van onze parochiegeestelijken verlichtte.

Jan Kemps is geboren 1-8-1919 als jongste zoon van Helmus Kemps en Hanne van Heyst. Zijn geboortehuis is bij oudere buurtbewoners bekend als het Huufke en bij mensen die een beetje interesse hebben in Oirschotse historische namen als Jonker de Jegerhoeve.

Johan Carel Jonker de J(a)eger was in het verre verleden Heer van Ekkersrijt en had in de 18de eeuw rechten op het gebruik (of was bezitter) van Tregelaar en Gijselaar. Afgaande op de naam zal ook de boerderij wel ooit het eigendom van zijn familie zijn geweest.

Jan Kemps bezocht de Lagere School in Straten. Waarschijnlijk begon hij daar zijn schoolleven in april 1926. De overgang en opname van nieuwe leerlingen vond toentertijd nog plaats in april/mei. Het jaar darvoor (1925) was het onderwijs veranderd van openbaar in katholiek. Dat hield in dat sindsdien de leerlingen voor “de katechismus” niet meer naar de kerk hoefden, maar godsdienstles kregen van hun onderwijzer(es) aangevuld met lessen van de kapelaan of pastoor. Ook andere lessen waren in die tijd doordrenkt

met het katholicisme. Wat te denken van leesboeken met titels als Rooms Kinderleven, Roomse Adel, Uit het katholieke Leven enz. die de Stratense kinderen in die tijd te lezen kregen. Of dat van invloed is geweest op zijn later priesterschap, is natuurlijk niet met zekerheid te zeggen, maar zou het toeval zijn dat er juist van de Stratense leerlingen uit die tijd later 3 jongens priester zijn geworden? Zeker is wel dat er vanaf toen regelmatig Stratense jongens naar een seminarie of kloosterschool gingen. Dat ze die meestal vroegtijdig verlieten is een andere zaak.

Jan Kemps dus heeft zijn eerste leesboekjes gelezen bij de bekende Juf v.d. Heuvel, en waarschijnlijk heeft hij zonder veel moeite de rest van zijn Lagere schoolloopbaan bij meester Hobbelen en meester van Genuchten doorlopen. Immers goed kunnen leren was wel een vereiste voor een seminarist. Verder zal hij- net als iedere Stratense jongen – gespeeld en gevochten en op zijn tijd op de boerderij gewerkt hebben.

Na de Lagere School werd hij seminarist op het kleinseminarie te Sint Michielsgestel.
Of hij toen al roeping had?

Het antwoord daarop en zijn verdere levensbeschrijving kan ik halen uit een interview met één van zijn Eerdse parochianen in juli 1981. De toenmalige pastoor Kemps antwoordde daarop: “Vroeger leefde de opvatting dat er dan een stemmetje van boven riep. Van die opvatting is men al lang af. Ik geloof wel dat er jongens bij waren die priester wilden worden, maar echt bewust...op 12-jarige leeftijd...Nee! Als ik mijn klas van het kleinseminarie na ga, dan zie ik dat van de 90 beginners er maar 20 priester gewijd zijn. Zo’n roeping groeit in de loop der jaren. Misschien dat de zucht naar avontuur in een vreemd land (missie: red.) trekt, maar pas in de loop van je studiejaren ontdek je het ware karakter van het priesterschap”

Volgens eigen zeggen heeft Jan Kemps op het seminarie, ondanks de discipline die er heerste, een fijne tijd gehad. Vooral de vriendschap tussen klasgenoten beviel hem. De afstand tussen de professoren – die zij goden noemden – en de studenten was wel ontzettend groot. Straf werd dikwijls gegeven in de vorm van rookstraf. Dat hield in dat ze in de normale rookruytjes, tussen de middag en ’s avonds een uurtje, niet mochten roken. Je verdedigen was er niet bij. Er werd helemaal niet overwogen of de straf wel terecht of ten onrechte was.

Na 6 jaar kleinseminarie verhuisde hij naar het grootseminarie van het bisdom Den Bosch in Haaren. De overgang naar dat seminarie was groot. De priesterstudenten kregen o.a. veel meer vrijheid dan in Sint Michielsgestel. De studie bestond uit 2 jaar filosofie en daarna 4 jaar theologie. Alles verliep normaal tot de oorlog uitbrak en de Duitse bezetters in 1941 een abrupt einde maakten aan de priesteropleiding doordat de gebouwen van het seminarie in beslag genomen werden. Zoals bekend werden er gijzelaars in ondergebracht. Evenals veel kloosterlingen en andere seminaristen raakten ook de priesterstudenten van Haaren op drift. Na enkele omzwervingen kwamen ze terecht op Maria-oord in Vught. Later moest men nog een keer vertrekken. Jan Kemps kreeg onderdak in Tilburg waar hij zijn priesteropleiding afsloot.

*De koets met de neomist en vader Kemps.
Voorop twee buurmeodjes*

Op 25 juli 1944 werd hij tot priester gewijd. Daarop volgde de eerste H. Mis die de neomist opdroeg in zijn parochiekerk in Oirschot. Daar moest natuurlijk op gefeest worden; oorlog of niet. Daar kwam de hele buurt bij te pas. Dat was een hoogtepunt in een buurt volgens het bekende recept: Feestcommissie, versieren van de woning en omgeving, het zetten van een ereboog, en op de dag zelf in een feestelijke stoet met de familie en hele buurt naar de kerk. In het buitengebied betekende dat: neomist met familie in een koets, soms rijvereniging er bij, kleine bruidjes en “engelen” op de kar of platte wagen. En na de “Eerste Mis”, feesten op de stal.

In augustus 44 werd Jan Kemps al benoemd tot kapelaan in Someren. Het was de tijd dat het oorlogsfront Nederland naderde. En toen het inderdaad in het Oosten van Brabant kwam te liggen en de jonge kapelaan zeer ongerust was over het welzijn van zijn familie, hield hij het – volgens eigen zeggen- niet meer uit in Someren. Op een dag reed hij vanuit Someren, dwars door de gevechtlijn op zijn fiets naar het nog bezette Oirschot om daar een bijna verlaten Straten aan te treffen omdat veel bewoners geëvacueerd waren. Gelukkig was iedereen van de familie nog gezond.

Tot augustus '47 bleef kapelaan Jan Kemps in Someren, maar omdat een kapelaan toen regelmatig van standplaats veranderde begon ook hij zijn tocht langs verschillende pastorieën: Hees bij Oss 1947- 1951, Mierlo-Hout 1951- 1956, 't Hofke Tongeren 1956-1959, en als laatste werd hij kapelaan in St. Petrusparochie van Boxtel 1959-1960.

Een wagen vol engelen

Waarom hij toen naar Durban in Zuid-Afrika is vertrokken, kunnen we hem helaas niet meer vragen. Twee jaar lang bekleedde hij daar de functie van pastoor/aalmoezenier om nog eens 5 jaar beschikbaar te zijn als aalmoezenier voor emigranten.

In 1968 keerde hij weer terug naar ons land en zijn eigen bisdom. Natuurlijk lag daar niet meteen een vaste standplaats op hem te wachten, waar hij graag pastoor zou willen worden. (In die tijd kregen de priesters voortaan inspraak in het kiezen van een eigen parochie.) Daarom fungeerde hij tijdelijk als algemene invaller van het bisdom en kon hij zich ondertussen oriënteren. Aan Monseigneur Bluysen gaf hij te kennen dat hij het liefst gestationeerd zou worden in de omgeving van Eindhoven omdat daar de meeste van zijn familieleden woonden. De bisschop gaf aan dat het, met zijn buitenlandse ervaring, toch minstens een parochie moest worden van 5000 parochianen. Reusel stond boven aan het lijstje, maar om de een of andere reden ging dat niet door. Gelukkig maar !, vond Jan Kemps achteraf, want die parochie groeide naderhand uit tot zo'n 6000 zielen.

Later kwam het bericht dat Eerde vrijkwam en voor 1 januari 1969 moest hij een keuze gemaakt hebben. Alhoewel hij Eerde qua oppervlakte klein vond – in Afrika besloeg zijn werkterrein een oppervlakte van 1500 bij 500 km - koos hij toch voor die parochie.

Op 31- 1-1969 werd Jan Kemps plechtig geïnstalleerd als pastoor van Eerde. In het begin was het ontzettend wennen voor de nieuwe pastoor. *“Ik was de ruimte gewend en de vrijheid. In de ogen van de Afrikanen was ik de meest vooruitstrevende priester en in Eerde behoorde ik de tot de ouderwetse kerels (...)”*

Ook de oude, koude pastorie was een desillusie voor de aan de Afrikaanse warmte gewende pastoor. Klaarblijkelijk bleef hij daarom een tijd in een burgerwoning wonen. Wat hem ook opviel en wat hij niet kon begrijpen, was de verandering van kleding van de jeugd en de vrouwen in de korte tijd dat hij het land uit geweest was. Eveneens opvallend maar positief vond hij het bloeiende verenigingsleven in zijn parochie. Gelukkig, volgens de pastoor, was daar geen geestelijk adviseur meer bij nodig, zoals vroeger toen bij elke vereniging een G. A. behoorde te zijn. Zelfs bij een geitenfokvereniging. *“Of een bok anders werkte als de pastoor er niet bij was.”*

In de loop der jaren leerde hij de Eerdse mensen kennen en beseftte hij hoe goed hij daar zat in die parochie. En de Eerdse mensen leerden hem kennen en waarderen.

Op 31 juli 1981 was pastoor Kemps officieel 12½ jaar parochieherder van Eerde. Ter gelegenheid daarvan werd hij geïnterviewd. Dat interview en een korte levensbeschrijving werd op papier gezet en onder de parochianen verspreid. En daaruit heeft schrijfster dezes veel informatie kunnen halen.

Tot 1986 bleef pastoor Kemps parochieherder van de kerk van de H.Antonius-Abt in Eerde. Daarna kwam hij als emeritus-pastoor terug naar Oirschot, waar hij tot aan zijn dood regelmatig voorging in de kerkdiensten van onze parochies. Op 11 mei 1999 overleed hij en werd hij begraven op het kerkhof van Oirschot.

Cl. van Esch- van Hout

Inf.uit: Eerdse Klanken, juli '81

Herinneringen buurtgenoten